

Odkrita grobišča Hrvatov na Celjskem

Največje število pobitih žrtev po drugi svetovni vojni v Sloveniji predstavljajo hrvaški begunci. Njihova grobišča so razsejana po Sloveniji. V tokratni številki razkrivamo, kje so njihova grobišča na širšem območju Celja.

Spominski park
Teharje pri Celju

POLITIKA
Razprtije v
novonastali
opoziciji

TUJINA
Ali Bosni
grozi nova
nestabilnost?

INTERVJU
Dr. Norma Mankoč
Vloga politike v
znanosti je sporna

1. del

Največje število pobitih žrtev po drugi svetovni vojni v Sloveniji predstavljajo hrvaški begunci. Njihova grobišča so razsejana po Sloveniji od hrvaške do avstrijske meje in delno tudi v Avstrijo do tam, do koder so prodrle jugoslovanske partizanske enote. Po pričevanju članov društva Domobran iz Zagreba je pred komunistično vojsko zbežalo okoli 600.000 Hrvatov.

250.000 jih je zbežalo s čolni in jadnicami čez morje, drugi prek naše severne meje proti Avstriji,

Teharje

Grobišča Hrvatov

manjšina pa proti Italiji. Centralni komite KPJ je po pričevanjih članov društva svojim ubijalskim enotam dal načelno nalogo, da morajo v Sloveniji Hrvate pobijati Srbi in Črnogorci s pomočjo Slovencev, na hrvaškem Hrvate Hrvate, v Sloveniji pa Slovenci Slovence. To načelno navodilo oziroma naloga se mi zdi eden ključnih idejnih temeljev komunistov v boju za oblast in ohranitev oblasti. Na podlagi pričevanj bom skušal opisati tista grobišča, katerih lokacijo je objavila komisija Demos v Celju.

Grobišče pri Rogatcu

Od Rogatca proti hrvaški meji je tik pred meddržavnim prehodom naselje Dobovec. Med slovensko in hrvaško carinarnico je na desni strani Sotle, tukaj se majhnega potoka, speljana železnica in cesta proti zaselku Trlično. Nekaj sto metrov od državnega prehoda, kjer se križata cesta in železnica, je proti Sotli njiva, na kateri je na skrajnem robu proti potoku več kot deset metrov dolgo

grobišče. Njiva z grobiščem vred je stalno orana in obdelovana, tako da je grobišče težko opazno. Lastnik njive je Davorin Bele iz Trličnega.

Na pobudo notarja iz Šmarja pri Jelšah Pavla Rojsa sva se s prijateljem Oskarjem odpravila k njemu, da naju je vodil do grobišča. Pavel Rojs pripoveduje: "Doma smo bili v Dobovcu. Tako sem kot otrok vojni in po vojni čas preživel na slovensko-hrvaški meji. Hrvaški poglavnik Ante Pavelić se je iz Hrvaške umaknil 26. aprila 1945. Prespal je v Rogatki Slatini pri svojem prijatelju odvetniku dr. Rosandiću. 6., 7. in 8. maja 1945 so partizani v Dobovcu razorožili veliko število hrvaških domobranov, samih mladih fantov. Zaprli so jih v velik zamrežen prostor na zgornji strani ceste. Ko je bil prostor poln, so si morali fantje izkopati grob na njivi na slovenski strani Sotle in tam so jih postrelili in zakopali. Verjetno jih je bilo več kot 200.

Na Kalu pri Jurjevcu v Maclju, ki leži zahodno od Velike bukve, je velika ploščad. Hrvaške begunce, ki so

jih do Đurmanca pripeljali z vlakom in jih vodili do Dolnjega Maclja, so pred Veliko bukvo pobili in zakopali. Pobijali so jih vso noč. Pravijo, da jih je bilo več kot 4.000. O teh pobojih hrvaških beguncev ob cesti proti Mariboru bi vedel veliko povedati avtoprevoznik iz Hromca Pavlič. Dobro se spominjam tudi kolon banatskih Nemcev, ki so mimo naše hiše s konjskimi vpregami in zvrhanoloženimi vozovi nekaj dni hiteli proti Celju. Kam so izginili?

Prav tako vem, da so bolgarski partizani mobilizirali veliko mladih fantov, posebno v Međimurju, in jih nato vse pobili. Pri nas v šmarski občini, v kraju Lesično, kjer so medvojni partizanski grobovi in povojna grobišča hrvaških beguncev, se je zgodilo, da so grobove zamešali. Tako so borci dolgo časa krasili grobišča hrvaških beguncev, sorodniki hrvaških beguncev pa grobove partizanov. To so mi povedali borci ob neki priložnosti na veselici. Saj veš, da se pri nas ob vsaki priložnosti rado kaj popije, takrat pa se razvežejo tudi jeziki."

Komisija Demos je dobila sporočilo, da je veliko grobišče hrvaških beguncev tudi pred Rogatcem, tam, kjer

Celjska voda iz grobišč

Pavlu Rojsu sem razložil, da so banatski Nemci verjetno končali v bližini letališča Levec in v Medlogu pri Celju. Tu so jih partizani ustavili, jim odvzeli konje, vozove in kar je bilo na njih uporabnega, ljudi pa imeli nekaj časa zaprte v letališkem hangarju in letaliških poslopjih. Kmetje so si jih kar nekaj časa izposojali kot delovno silo. Nato so izginili. Verjetno pod oznako "ustaši", saj so komunistične oblasti v Celju to oznako rade uporabljale kot opravičljiv razlog za poboje. Takih "ustaskih" grobišč je v bližini letališča Levec in v sosednjem Medlogu veliko. So dobro zavarovana s tablam, na katerih piše: Vodovarstveno območje za pitno vodo. Nas, Celjane, mestne oblasti, podprte z visoko strokovnostjo Zavoda za zdravstveno varstvo, že skoraj trideset let navajajo na kanibalizem prek "neoporečne" pitne vode, ki nam teče iz mestnih pip.

Komisija Demos je dobila sporočilo, da je veliko grobišče hrvaških beguncev tudi pred Rogatcem, tam, kjer

je zdaj smetišče tik ob novi obvoznici cesti Rogaska Slatina—Rogatec. Poznejših sporočil nismo dobili, tako da je to grobišče ostalo nezabeleženo. Gotovo pa so ga opazovali miličniki nekdanje postaje milice iz Rogatca tako kot grobišča okoli gradu v Rogatcu.

Ob cesti Podsreda—Senovo je naselje Veliki Kamen. Tudi tu so bili poboji hrvaških beguncev. Eno grobišče je v Šerbečevem gozdu, ima obliko črke T. Drugo je tik ob cesti Veliki Kamen—Brestanica, 500 metrov zračne črte od vogala Šerbečevega gozda, kjer je grobišče. To grobišče je v zamočvirjeni veliki jami, porasli z grmovjem in ostro travo. Okrog in okrog je pašnik. Tudi kraj se imenuje Okrog.

Gospod in gospa Maruša sta me skupaj z gospo Vodopivčevico in možem peljala na ogled teh grobišč. Na kraju samem nam je g. Maruša povedal: "Ob koncu vojne sem tu odrasčal. Okoli 9. maja 1945 so bežali hrvaški begunci pred partizani. Partizani so jih tukaj ustavljali. Pri medsebojnem obstreljevanju jih je kar nekaj padlo. Druge so partizani zajeli in nato pobili. Očetu sem pomagal vlačiti mrlične v jamo, izkopano v obliki črke T. Mrtvi so bili oblečeni v črne jakne, vendar brez hlač, ki so jim jih slekli partizani, samo v belih spodnjicah. V to jamo je bilo zakopanih najmanj 50 žrtev. V drugem grobišču, kamor nisem hodil, je bilo zakopanih od 300 do 500 beguncev. Bili so civilisti in tudi ženske."

Grobišča v Lesičnem

Ob poti proti Velikemu Kamnu smo se oglasili še pri župniku Jožetu Hriberniku na Pilštanju. Že leta 1991 me je klical kot predsednika komisije Demos, češ da šmarska občina nima komisije za medvojne in povojne poboje, čeprav je župan in poslanec Franc Potočnik, član SLS in tudi Demosa, skoraj sosed iz Gubnega. Takrat sem Potočnika poklical in ga vprašal, ali je to res. Dejal mi je, da take komisije ne namerava ustanoviti in da naj jaz zabeležim grobišča, kolikor mi bodo ljudje sporočali.

Moj nekajletni zapozneli obisk pri župniku Hriberniku skupaj z moji sopotniki iz Celja ni v ničemer

spremenil njegove prijaznosti. Bila sva telefonska znanca, njegovo sporočilo iz leta 1991 pa zapisano. V njegovo verodostojnost sem od prvega trenutka verjel, saj sem o njem slišal samo dobro. Iz župnišča na Pilštanju smo se kmalu odpravili v nekaj desetmetrov niže ležeče Lesično, kjer so grobišča. Župnik je začel pripovedovati: "Po 9. maju 1945 so se hrvaški domobranci začeli umikati proti Avstriji. Tudi v našem kraju so jih partizani prestrezali in ubijali. Rezultat tega so pri nas tri grobišča. Prvo grobišče je tukaj ob koncu pločnika, na levi strani ceste, ki pelje v hrib, kjer je vrba žalujka, nasproti nje pa potok. Ob potoku je nasutje odpadnega materiala, tu je grobišče. Drugo grobišče je v smeri Virštanja ob potoku Sušnica, v dolinici, kjer je drog električne napeljave; to območje se imenuje Drensko Rebno. To je le slab kilometer pred domačijo Franca Potočnika, dipl. inž. agronom., v Gubnem, našega nekda-

nega župana, poslanca SLS, zdaj sekretarja na ministrstvu za kmetijstvo. Njegov oče je bil partizan.

V tej dolinici so jih, razorožene, streljali. Vendar so slabo streljali, saj je zelo veliko teh žrtev ranjenih in na pol živih skušalo zbežati po gozdnatih vzpetinah, ki so levo in desno. Partizani so jih nato lovili in brez strela pobijali. Ljudje govorijo, da so bili partizani pijani. Akcijo je vodil Jakob Borštner. Kaj več o tem pa bi lahko povedali pričevalci Martin Lupša, Kolar, Debelak in Franc Amon iz Virštanja. Vsega skupaj je bilo verjetno pobitih med 300 in 400 hrvaških domobranov. Veliko grobišč je tudi v Kozjem, na desni strani ceste, ki pelje proti Podsredi, tam, kjer zdaj stoji obrat Steklarne (brusilnica stekla) iz Rogaske Slatine. Več o tem bi zvedeli v Kozjem."

Za tretje grobišče v Lesičnem mi je povedal Pavel Rojs. Leži na desnem bregu potoka Bistrica, kjer je zdaj trgovina. Tam je tudi medvojni parti-

zanski grob. Svojci mrtvih so lokacije zamešali. Tako so partizanski krasili grob hrvaških beguncev, hrvaški pa grob partizanov. Politični funkcionarji prejšnjega režima nekdanje šmarske občine so naredili problem iz tega, predvsem kako so Hrvatje izvedeli za grobišče. Sama zamenjava je bila najbrž posledica neprimerne neposredne bližine gostilne, ki so jo postavili zmagovalci za svoje potrebe.

Osnovna šola maršala Tita na grobišču

Za grobišča v Bistrici ob Sotli (nekdanji Sv. Peter pod Svetimi Gorami) mi je leta 1990 v poslanskih klopeh zbora občin povedal moj poslanski kolega Marko Stadler, dipl. inž. agr., eden najbolj korenitih poslancev SLS in Demosa, ki ga je politika SLS osamila, tako da zdaj samo še obdeluje svoje vinograde, hrani živino in skrbi za otroke, ki so se izšolali najprej na Škofjski gimnaziji, nato pa na Univerzi v Ljubljani. Razložil mi je, da občina Šmarje pri Jelšah ni ustanovila komisije, ki bi popisala grobišča, čeprav je bila pri njih po koncu vojne prava morija. Pobitih je bilo vsaj 1.000 beguncev, med njimi ženske in otroci. Zajeli in pobili so jih v sadovnjakih na ravnici pred naseljem Bistrica, kjer je bil tudi protitankovski jarek. Tam so kasneje zgradili šolo maršala Tita in športna igrišča.

O teh grobiščih me je kasneje obvestil tudi Anton Verbančič iz Bistrice. Povedal mi je, da so grobišča tudi zunaj prostora, kjer so danes šola in športna igrišča. Da pa so takrat, ko so delali zemeljska dela za šolo in igrišča, odvečno zemljo s kostmi vred odvažali v Prišek. Ta leži ob cesti proti Bizeljškemu nasproti Skale, kmalu za naseljem Bistrica in blizu odcepa ceste za Svete Gore. Povedal mi je tudi, da so bili žrtve poleg hrvaških beguncev tudi kočevski Nemci. Med njimi so bile ženske in otroci.

To grobišče je s pomočjo takratnega župana evidentirala tudi vladna komisija za Teharje in Kočevski rog, ki so jo sestavljali Viktor Blažič, Tine Velikonja in dr. Mitja Ferenc. Niso pa evidentirali nasilnega, delnega prekopa posmrtnih ostankov.

Nadaljevanje prihodnjic
Janez Črnej

Osrednji celjski spomenik, posvečen revoluciji